

KRISTINA REPAR

ŽENSKA OPĆA GIMNAZIJA DRUŽBE SESTARA MILOSRDNICA, ZAGREB

E-mail: kristina.repar1@skole.hr

Stručni rad

UDK: 78:372.894(091)

Interdisciplinarno poučavanje pomoću glazbenih primjera u nastavi povijesti

Članak je vezan uz radionicu održanu 28. rujna 2013. godine, na Županijskom stručnom vijeću nastavnika povijesti gimnazija Grada Zagreba. Tema radionice bila je upotreba glazbe u nastavi povijesti, prilikom koje su profesori slušali i analizirali glazbene primjere te ih stavili u povijesni kontekst. Cilj radionice bio je pokazati kako se glazba može koristiti u nastavi povijesti te da može poslužiti kao povijesni izvor. U radu su prikazani sljedeći glazbeni primjeri: Claude Joseph Rouget de Lisle: „Marseljeza“, Antun Mihanović: „Lijepa naša“ („Horvatska domovina“), Dimitrija Demeter: „Prosto zrakom ptica leti“, Vatroslav Lisinski: „Sva se bieli opet gora“ i Giuseppe Verdi: „Va pensiero“.¹

Ključne riječi: glazba, interdisciplinarnost, povijest, nastava, himna, Bloomova taksonomija, podučavanje, notni zapisi

Uvod

U nastavi povijesti se kao nastavno sredstvo mogu koristiti i glazbeni primjeri i notni zapisi. Neki glazbeni primjeri i njihovi notni zapisi obrađeni su u ovom članku. Za svaki je glazbeni primjer izrađena jedinična priprema s ciljevima i ishodima prema Bloomovoj taksonomiji. Notni zapisi opisanih glazbenih brojeva također su priloženi u radu, a navedeni su i linkovi na kojima se mogu poslušati njihovi zvučni zapisi.

Budući da Internet i digitalizirani mediji dobivaju sve veću važnost u poučavanju, rad pokazuje kako se mogu koristiti, primjerice, digitalizirani notni zapisi ili zvučni zapisi na poslužitelju Youtube. Ispreplitanje povijesti i glazbe, te analiza digitalnih i zvučnih medija pomoći će učeniku da razvije vještine zaključivanja, povezivanja i interdisciplinarnog pristupa određenoj pojavi.

1 Na radionici su korišteni i ovi glazbeni primjeri: I. Zajc: „U boj, u boj“, A. Kabiljo: „Neka cijeli ovaj svijet“, L. van Beethoven: „Oda radosti“, te B. Županjac: „Ustani bane“.

Glazbeni primjeri

Claude Joseph Rouget de Lisle (1760.-1836.): „Marseljeza“

Ulomak iz „Marseljeze“

– originalni tekst

Allons enfants de la Patrie,
Le jour de gloire est arrivé !
Contre nous de la tyrannie,
L'étendard sanglant est levé, (*bis*)
Entendez-vous dans les campagnes
Mugir ces féroces soldats ?
Ils viennent jusque dans vos bras,
Égorger vos fils, vos compagnes !

(pripjev)

Aux armes, citoyens,
Formez vos bataillons,
Marchons, marchons !
Qu'un sang impur
Abreuve nos sillons !

Que veut cette horde d'esclaves,
De traîtres, de rois conjurés ?
Pour qui ces ignobles entraves,
Ces fers dès longtemps préparés ? (*bis*)

Français, pour nous, ah ! Quel outrage
Quels transports il doit exciter !
C'est nous qu'on ose méditer
De rendre à l'antique esclavage !

(pripjev)

Quoi ! des cohortes étrangères,
Feraient la loi dans nos foyers !
Quoi ! ces phalanges mercenaires
Terrasseraient nos fiers guerriers ! (*bis*)
Grand Dieu ! par des mains enchaînées
Nos fronts sous le joug se ploieraient
De vils despotes deviendraient
Les maîtres de nos destinées !

(pripjev)

Tremblez, tyrans et vous perfides
L'opprobre de tous les partis,
Tremblez ! vos projets parricides
Vont enfin recevoir leurs prix ! (*bis*)
Tout est soldat pour vous combattre,
S'ils tombent, nos jeunes héros,
La terre en produit de nouveaux,
Contre vous tout prêts à se battre !

(pripjev)

Français, en guerriers magnanimes,
Portez ou retenez vos coups !
Épargnez ces tristes victimes,
À regret s'armant contre nous. (*bis*)
Mais ces despotes sanguinaires,
Mais ces complices de Bouillé
Tous ces tigres qui, sans pitié,
Déchirent le sein de leur mère !

Hrvatski prijevod

Hajdemo! Djeco Domovine!
Dan slave je došao!
Protiv nas je podignuta
Krvava zastava tiranije!
Čujete li u poljima
Riku tih divljih vojnika?
Oni vam u naručje dolaze
Da zakolju vaše sinove, vaše supruge.

(pripjev:)

Na oružje građani!
Formirajte svoje bataljone!
Koračajmo! Koračajmo!
Neka nečista krv
Natopi naše brazde!

Što hoće ta rulja robova,
Izdajnika, od kralja zavedenih?

Za koga ti gnjusni okovi,
Ti lanci odavno pripremljeni?
Francuzi! Za nas, ah! Kakva uvreda!
Kakav zanos treba izazvati;
Usuđuju se kaniti
Vratiti nas u staro ropstvo.

(pripjev)

Što? Strane ćete
Da budu mjerodavne na našim ognjištima?
Što? Najamničke falange
Da obaraju naše gorde ratnike! (*dvaput*)
Bože! Naše će ruke biti okovane!
Naše glave pod jarmom savit će se!
Podli nasilnici postat će
Gospodari naše sudbine!

(pripjev)

Bojte se, tirani i vi, izdajnici,
Sramoto svih stranaka!
Bojte se! Vaši rodoubilački planovi
Dobit će svoju cijenu. (*dvaput*)
Svatko je vojnik da se protiv vas bori.
Ako padnu, naši mladi junaci,
Zemlja ih stvara ponovno
Protiv vas da se bore potpuno spremni.

(pripjev)

Francuzi! Kao velikodušni ratnici
Zadajmo i zadržavajmo svoje udarce!
Poštedimo te tužne žrtve,
Nerado, protiv nas naoružane! (*dvaput*)
Ali taj tiranin krvavi!
Ali ti urotnici iz Bujea!
Ti tigrovi koji bez milosti,
Razdiru grudi svoje majke!²

2 Izvor: <http://hr.wikisource.org/wiki/Marseljeza> (28.11.2013.)

La Marseillaise

Claude-Joseph Rouget de Lisle

The image shows a musical score for the French national anthem 'La Marseillaise'. It consists of a single melodic line in G major, 2/4 time. The lyrics are written below the notes, and guitar chords are indicated above the staff. The score is divided into measures, with measure numbers 1, 5, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, and 27 marked. The lyrics are: 'Al-lons en-fants de la pa-tri-e, Le jour de gloire est ar-ri-vé; Con-tre nous de la ty-ra-ni-e, L'é-ten-dard san-glant est le-vé! L'é-ten-dard san-glant est le-vé! En-ten-dez-vous dans les cam-pa-gnes Mu-gir ces fé-ro-ces sol-dats? Ils vien-nent jus-que dans nos bras, É-gor-ger nos fils nos com-pa-gnes! Aux ar-mes, ci-to-yens! For-mez vos ba-tail-lons; Mar-chons, mar-chons, Qu'un sang im-pur a-breuve nos sil-lons!'.

„La Marseillaise“ – notni zapis³

„Marseljeza“ je nastala tijekom Francuske revolucije, 1792. godine. Izvorno je nosila naslov „Bojna pjesma Rajnske armije“. Budući da su je prvi izvodili vojnici iz Marseillesa, dobila je ime „Marseljeza“. Kako navodi *Encyclopedia Britannica*, pjesma je nastala tijekom jedne noći, a zbog svojih je revolucionarnih stihova vrlo brzo stekla popularnost. Francuskom himnom proglašena je 1795. godine, a poznata je i pod nazivom „krvava himna“. Taj je naziv stekla zbog iznimno borbenog, odlučnog i oštrog teksta, koji potiče ljude na odlazak u rat i hrabru borbu. Stihovima se vrlo plastično dočarava surovost rata, ali i hrabrost boraca koji se bore za ideale Francuske revolucije: slobodu, jednakost i bratstvo.

3 Preuzeto sa: <http://www.musicphenomenon.com/marsorig.html> (posjet 29.11.2013.)

U udžbenicima povijesti često se koriste slike koje prikazuju notni zapis „Marseljeze“ te njezinog autora, Claudea Josepha Rougeta de Lislea, koji izvodi svoje djelo.

Motiv „Marseljeze“ koristio je hrvatski književnik Ivo Vojnović u djelu *Dubrovačka trilogija*. Naime, prvi dio trilogije nosi naslov *Allons enfants!...*, prema početnom stihu „Marseljeze“. Prema bilješci uz djelo, radnja se odvija u svibnju 1806. godine, uoči Napoleonova zauzimanja Dubrovačke Republike.

Simbolično, uz zvuke „Marseljeze“ propada hrvatsko plemstvo i stoljetna Republika koja je uspješno odolijevala svim stranim silama. Kao što August Šenoa u povjestici *Propast Venecije* opisuje propast Mletačke Republike, koju je također zauzeo Napoleon, tako i Vojnović opisuje propast svoga rodnoga grada i ukinuće dubrovačke slobode. Slušajući snimku „Marseljeze“ i čitajući njezin prijevod, učenici će moći lakše razumjeti ozračje Francuske revolucije. Također, jedan od zadataka može biti pisanje eseja u kojem će analizirati tekst „Marseljeze“ te ju usporediti s hrvatskom himnom. Uspoređujući dvije himne, učenici mogu uočiti osnovnu razliku: dok francuska himna potiče na borbu, rat i ustanak, hrvatska himna govori o ljepotama Hrvatske, o njezinim običajima i krajolicima.

Audio zapis „Marseljeze“ dostupan je na ovom linku: <http://www.youtube.com/watch?v=4K1q9Ntcr5g>.

Claude-Joseph Rouget de Lisle oko 1790. godine⁴

⁴ Izvor: <http://media-2.web.britannica.com/eb-media/55/67655-004-E018ECD8.jpg> (posjet 28.11.2013.)

Antun Mihanović (1796.-1861.):“ Lijepa naša“ („Horvatska domovina“)

Lěpa naša domovino,
Oj junačka zemljo mila,
Stare slave dēdovino,
Da bi vazda čestna bila!

Mila, kano si nam slavna,
Mila si nam ti jedina,
Mila, kuda si nam ravna,
Mila, kuda si planina!

Vedro nebo, vedro čelo,
Blaga persa, blage noći,
Toplo lěto, toplo dēlo,
Bistre vode, bistre oči:

Vele gore, veli ljudi,
Rujna lica, rujna vina,
Silni gromi, silni udi; —
To je naša domovina!

Ženju serpi, mašu kose,
Dēd se žuri, snope broji,
Škriplju vozi, brašno nose,
Snaša preduć málo doji:

Pase marha, rog se čuje,
Oj, oj zvenči, oj, u tmine,
K ognju star i mlad šetuje; —
Evo t' naške domovine!

Luč iz mraka dalko sija,
Po veseloj livadici,
Pěsme glasno brěg odbija,
Ljubni poje k tamburici:

Kolo vode, živo kolo,
I na berdu, i v dolini,
Plešu mladji sve okolo; —
Mi smo, pobre, v domovini!

Magla, što li, Unu skriva?
Ni l' to našiu jauk turobni?
Tko li moleć smert naziva?
Il' slobodni, il' su robni?

»Rat je, bratjo, rat junaci,
Pušku hvataj, sablju paši,
Sedlaj konjče, hajd pešjaci,
Slava budi, gdi su naši!«

Buči bura, magla projde, —
Puca zora, tmina bēži, —
Tuga mine, radost dojde, —
Zdravo slobost, — dušman leži!

Veseli se, tužna mati,
Padoše ti verli sini,
Ko junaci, ko Horvati,
Ljaše kervcu domovini!

Teci, Sava hitra, teci
Nit' ti Dunaj silu gubi,
Kud li šumiš, svētu reci:
Da svog' doma Horvat ljubi,

Dok mu njive sunce grije,
Dok mu hrastje bura vije,
Dok mu mertve grob sakrije,
Dok mu živo serdce bije!⁵

Antun Mihanović autor je pjesme „Horvatska domovina“, koja je prvi put objavljena u desetom broju književnog lista *Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka*, 1835. godine. Prve dvije i posljednje dvije strofe pretočene su u tekst hrvatske himne, koja se izvodi pod naslovom „Lijepa naša domovino“. Smatra se da je tekst uglazbio Josip Runjanin 1846. godine hrvatski časnik u vojsci Habsburške Monarhije, no to se ne može sa sigurnošću utvrditi. „Horvatska domovina“ nije jedina uglazbljena Mihanovićeva pjesma. Kako ističe Andrija Tomašek u članku „Požuda domovine – uglazbljeni stihovi Antuna Mihanovića“, tri su Mihanovićeve popijevke uglazbljene: „Požuda domovine“, „Kamena djeva“ i „Horvatska domovina“.⁶ Tomašek ističe da je

5 Preuzeto sa: <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=12965> (posjet 24.11.2013.)

6 Andrija Tomašek, „Požuda domovine – uglazbljeni stihovi Antuna Mihanovića“, u: *Antun Mihanović i njegovo doba. Zbornik radova sa znanstvenog skupa*, ur. Božica Pažur (Zagreb: Kajkavsko spravišće, 1996.), str. 7.

Vatroslav Lichtenegger autor najstarijeg notnog zapisa „Horvatske domovine“, koji je objavljen u drugom svesku *Sbirke različitih četveropjevah mužškoga zbora*, 1862. godine.⁷

Izvorni Mihanovićev tekst razlikuje se od današnje službene verzije himne. Tomašek navodi da su razlozi za izmjenu teksta jezični i politički, a o izmjenama ističe:

»Najprije su u prvoj kitici dodirnete riječi „domovina“ i „djedovina“, kojima je izvorno dočeto „o“ u objavama popijevke promijenjeno u „a“, u drugom stihu prve kitice pridjev „junačka“ ponekad je zamijenjen pridjevom „hrvatska“, „vazda“ u četvrtom stihu prve kitice zamijenjeno je sa „svagda“, „čestna“ je promijenjeno najprije u „častna“, a kasnije u „časna“, pa u „sretna“, dok je četvrti stih prepjevan u „Daj, o Bože, sretna bila. Većih je promjena bilo u pretposljednjoj i posljednjoj kitici pjesme koje čine drugu kiticu popijevke. Tu je u prvi stih umetnuta „Drava“, a „Sava“ je štokavizirana i prestala je biti hitra. „Dunaj“ je osuvremenjen u „Dunav“, a da bi sve tri rijeke bile u vokativu stih „Nit’ ti Dunav silu gubi“, prepjevan je u „Oj Dunave, moć ne gubi“.

Za Drugoga svjetskoga rata u prvom je stihu ispušteno prvo „teci“, „Drava“ je pomaknuta na početak stiha kako bi se dobilo mjesto za „Drinu“ i stih je modificiran u „Dravo, Savo, Drino teci“. U jednoj objavi popijevke pretposljednji stih glasi „Kud god tečeš svijetu reci“, da bi se stvorilo mjesto za uklapanje riječi „more“ jednom je „Kud li šumiš“ zamijenjeno sa „Jadran-more“, drugi put sa „Ti Jadrane“, a treći put sa „Sinje more“. Predloženo je, također, da se „more“ umetne u drugi stih završene kitice namjesto riječi „hrašće“, pa bi tako taj stih glasio „Dok mu more bura vije“. Već u prvoj objavi popijevke riječ „dom“ u četvrtom stihu predzadnje kitice zamijenjena je riječju „narod“, kajkavizirani akuzativni oblik „svog doma“ u redakciji Saveza hrvatskih pjevačkih društava (iz 1910. godine) štokaviziran je u „svoj domak“, što je proglašeno neprikladnim (time se kaže da umjesto domovine Hrvat ljubi svoju kućicu) uz prijedlog da se zamijeni sa „Hrvatsku Hrvat ljubi“. Predloženo je, također, da se prezent glagola „sakriti“, koji zapravo označuje budućnost, u predzadnjem stihu zamijeni dvosložnom riječju „kiti“, jednosložna riječ „grob“ da se zamijeni dvosložnom „grobak“ ili „zemlja“, a riječ „mrtvi“ da se zamijeni sa „tijelo.“⁸

„Horvatska domovina“ je budnica koja je nastala tijekom Hrvatskoga narodnoga preporoda, a obrađuje se i u sklopu nastave hrvatskoga jezika, kao književno djelo. U nastavi povijesti, učenici mogu uspoređivati „Lijepu našu“ i „Marseljezu“, te dati svoj osvrt. Istražujući okolnosti u kojima su obje himne nastale, naići će na sličnosti. Naime, obje su pjesme tek kasnije proglašene himnama, dok im je prvotni cilj bio sasvim drugačiji. Narod ih je vrlo brzo prihvatio, a učenici će iznijeti svoje mišljenje o tome zašto su postale tako popularne. Izuzetno je važno da usvoje povijesni kontekst

7 Ibid., str. 20.

8 Ibid., str. 24.

nastanka himni, odnosno da uvide što se u to vrijeme događa u Francuskoj i Hrvatskoj. „Hrvatska domovina“ nastala je nekoliko godina nakon pjesme „Horvatov sloga i sjedinjenje“, odnosno „Još Hrvatska ni propala“, prve hrvatske budnice.⁹ Postoje mnoge sličnosti između tih dviju pjesama, kako po tematici, tako i po ideji. Obje, naime, govore o Hrvatskoj i o tome kako ju treba voljeti i poštivati. Učenici mogu usporediti te dvije pjesme, te analizirati notni zapis pjesme „Još Hrvatska ni propala“, objavljen u *Hrvatskoj pjesmarici* Božidara Širole. Širola u svom zapisu donosi i godinu nastanka pjesme (1833.)

Organizacija posjete spomeniku Lijepoj našoj, koji se nalazi na cesti Klanjec-Kumrovec, također je jedna od metoda kojom se učenicima može približiti značaj himne i njezina recepcija. Spomenik je podigla Družba „Braća Hrvatskoga Zmaja“, u čast Antunu Mihanoviću, jer se smatra da je upravo na tom

JOŠ HRVATSKA NI PROPALA

Umjereno i srećano *Ferdo Livadić*

Još Hrvatska ni propala, — dok mi živimo, — visoko se bude stala, kad ju zbudimo, — ak' je dugo tvrdo spala, — jača hoće bit, — ak' je sada u snu mala, — će se proštranit.

Već put sanja čudne senje — sladke radosti, — kada joj se kažu sjene — jake mladosti; — drugda pako magle crne — nju obstiraju, — kada sestre njoj nevjerne — nju zapiraju.

Kako ćemo majki bolje — sad zahvaliti, — neg' da bud'mo jedne volje — svi sjediniti; — jal i nazlob njoj su sine — sve razdružili, — stare slave domovine — diku srušili.

Jednom čut će svoje sine — glasno pjevati, — složno i lase u visine — tako dizati: — Braćo! danas kolo vodi, — danak svetkuje, — Hrvatska se preporodi, — sve se raduje.

Svi Hrvati se rukuju — i spoznavaju, — istinski se zaprljuju, — rječ si davaju; — neka znadu svieta puci — njihov novi vez, — hvalit će ih prauunci, — slavni narod ves = sav).

Spjevao dr Ljudevit Gaj (1833.)

23

„Još Hrvatska ni propala“¹⁰

9 Ljudevit Gaj autor je prve budnice, „Horvatov sloga i sjedinjenje“ („Još Hrvatska ni propala“), a pjesma je objavljena u 5. broju književnog priloga *Danica*, 7. veljače 1835. godine. Zvučni zapis pjesme dostupan je na ovom linku: https://www.youtube.com/watch?v=Hbc05K93_aI. Nikša Stančić u knjizi *Gajeva „Još Hrvatska ni propala“ iz 1832.-1833. – Ideologija Ljudevita Gaja u pripremnom razdoblju hrvatskog narodnog preporoda* (Zagreb: Globus, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1989.) donosi detaljne podatke o okolnostima u kojima je pjesma nastala, te koja je bila njezina uloga u Hrvatskom narodnom preporodu. Pjesma je nastala 1832./1833., uglazbio ju je Ferdo Livadić, a postala je poznata nakon objave u *Danici*. Stančić ističe: »Bila je to prva budnica hrvatskog narodnog preporoda. Ona je po tipu pripadala pjesmama karakterističnim za preporodne pokrete srednjoevropskih naroda, a u Hrvatskoj je svojom novinom po obliku i sadržaju – poticajnim za nacionalno-političkim sadržajem, te jednostavnom ali poletnom melodijom i živim ritmom – odmah izazvala nasljedovanje.« (Stančić, *Gajeva „Još Hrvatska ni propala“*, str. 9). Po uzoru na Gajevu pjesmu, nastalo je u Hrvatskoj stotinjak budnica i davorija koje su ispunjavale preporodnu ulogu.

10 Božidar Širola, *Hrvatska pjesmarica, rodoljubne, narodne umjetničke i društvene popijevke s notama za jedan glas* (Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, 1942.), str. 23.

mjestu dobio nadahnuće za stvaranje Lijepe naše. Spomenik je visok 13,2 metara, a podignut je 24.11.1935. godine, povodom stote obljetnice nastanka himne. Na spomeniku se nalazi ploča s prvim stihovima himne, te reljef koji prikazuje Antuna Mihanovića.¹¹ „Hrvatska domovina“ se od 1864. godine pojavljuje pod nazivom „Lijepa naša“, a 29.2.1972. godine proglašena je službenom himnom Socijalističke Republike Hrvatske.

Ustavom Republike Hrvatske iz 1990. godine „Lijepa naša“ proglašena je himnom samostalne Hrvatske. Tekst i notni zapis himne utvrđeni su Zakonom o grbu, zastavi i himni.¹²

Knjižnice Grada Zagreba u Digitaliziranoj zagrebačkoj baštini donose nekoliko notnih zapisa „Lijepe naše“. Jedan digitalizirani zapis nalazi se u zbirci *Album hrvatskih pjesama : sbirka hrvatskih popjevaka = Album des melodies croates : collection des chansons croates*, koju je sastavio Ante Stöhr. Zbirka je objavljena 1910. godine, a notni zapis donosi samo prvu strofu pjesme. Nije navedeno tko je autor stihova niti tko ih je uglazbio. Kako Stöhr ističe u naslovu, glazbeni su primjeri namijenjeni za poduku glasovira.

U Digitaliziranoj zagrebačkoj baštini nalazi se i elektroničko izdanje zbirke hrvatsko-slovenskih muških zborova, pod nazivom *Kolo*. Puni naziv toga djela jest *Kolo: sbirka izabranih hrvatsko-slovenskih muških zborova (hrvatska pjesmarica)*. Zbirku je uredio Nikola Fallner, a djelo je tiskano 1894. godine. Zbirka sadrži dva notna zapisa „Lijepe naše“.

Prvi zapis sadrži verziju koju je za muški zbor prilagodio Ivan pl. Zajc, a drugu Franjo Vilhar, dok je istaknuto da je original uglazbio Josip Runjanin. Zvučni zapis himne dostupan je na ovom linku:

<https://www.youtube.com/watch?v=Kim94X46rKk>

D A N I C Z A		
<i>Hrvatska, Slavonka y Dalmatinska.</i>		
Tehaj I.	Dana 14. Szusheza 1835.	Br. 10.
<p><small>Početak je večeras dana Stvar velikoj srčci naša. Vetike i dšine svatit Svatr majihna večkrat skvatit. Vitezović.</small></p>		
<p>HORVATSKA DOMOVINA. Lěpa naša domovino, Oj junačka zemljo mila, Stare slave dēdovino, Da bi vazda čestna bila!</p> <p>Mila, kano si nam slavna, Mila si nam ti jedina, Mila, kuda si nam zvezna, Mila, kuda si plantina!</p> <p>Vedro nebo, vedro čelo, Blaga persa, blage noći, Toplo lěto, toplo dēlo, Bistre vode, bistro oči:</p> <p>Vete gore, veli ljudi, Rujna lica, rujna vlija, Sini grani, sinii vdi; — To je naša domovina!</p> <p>Ženju serpi, mašu kose, Dēd se žuri, snopje broji, Škriplju vozi, brašno nose, Šnaša preduč mlati doji:</p> <p>Pase marha, rog se čuje, Oj, oj zvenē, oj, u tmine, K ovoj star i mlad šetaje; — Evo t' naške domovine!</p> <p>Luč iz zrnaka dalko sija, Po veseloj livadici, Pěsme glasno brēg odhija, Ljubiti poje k tamburici:</p>	<p>Kolo vode, živo kolo, I na berdu, i v dolini, Pleša mladiš sve okolo; — Mi smo, polbre, v domovini!</p> <p>Magla, što li, Uou skriva? Ni t' to našiu jank turboni? Tko li moleč smert naziva? I' slobodni, i' su robnii?</p> <p>„Rat je, bratio, rat junaci, Pušku hvataj, sablju paši, Sedlaj konjē, hajd pešinci, Stava budi, gdi su naši!“</p> <p>Buči bura, magla prođe, — Puca zora, tmina bēži, Tuga mine, radost dojde, — Zdravo slobost, — dušman lēži!</p> <p>Veseli se, tužna mati, Padoše ti vrtii sinii, Ko junaci, ko Horvati, Ljaisc kervca domovini!</p> <p>Teci, Sava hitra, teci Nit ti Dunaj silu gubi, Kud li šumiš, svētii reči: Da svog' doma Horvat ljubi,</p> <p>Dok mu njive sunce grije, Dok mu hrastje bura vije, Dok mu mertve grob sakrije, Dok mu živo serdce bije!</p>	<p>MI.....6</p>

“Hrvatska domovina” u *Danic*¹³

11 http://www.kumrovec.hr/neweb/index.php?option=com_content&view=article&id=50&Itemid=54

12 <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=1756>

13 Preuzeto sa: <http://www.nsk.hr/wp-content/gallery/horvatska-domovina/danicza-horvatska-domovina.png>

1. **Lijepa naša domovino.**

Moderato grandioso Polag Bunjanina Ivan pl. Zajc.

Tenori.
Bassi.

Lie-pa na-ša do-mo-vi-no, oj ju-nač-ka
Te-ci Sa-vo, Dra-vo te-ci, nit ti Du-naj

zem-ljo mi-la, sta-re sla-ve dje-do-vi-no,
si-lu gu-bi, kud li šu-miš sve-tu re-ci:

alargato a tempo

da bi vaz-da čast-na bila; mi-la ka-no si nam slavna,
da svoj na-rod Hrvat ljubi! Dok mu nji-ne sun-ce gri-je,

1

— 2 —

poco allarg.

mi-la si nam ti je - di - na, je - di - na, mi - la ku - da
dok nam hrašće bu - ra - vi - je, dok vi - je, dok mu tie - lo

si nam ravna, mi - la ku - da si pla - ni - na,
grob sa - kri - je, dok mu ži - vo sr - ce bi - je.

Mihanović.

“Lijepa naša domovino” – notni zapis prilagodio Ivan pl. Zajc¹⁷

2. **Lijepa naša domovino!** Mihanović.

Maestoso Polag Bunjanina F. S. Vilhar.

Lie - pa na - ša do - mo - vi - no, o j ju - nač - ka
zem - ljo mi - la, sta - re sla - ve dje - do - vi - no,

„Lijepa naša domovina“ – prilagodio Franjo Vilhar

— 3 —

da bi vaz - da čast - na bi - la! Mi - la ka - no

si nam slavna, mi - la si nam ti je - di - na; mi - la

ku - da si nam ravna, mi - la ku - da si pla - ni - na!

Mihanović.

17 Ibid.

18 Ibid., str. 2-3.

46. Lijepa naša domovino. (A. Mihanović.) J. Runjanin.
Veličanstveno.

Lije-pa na - ša do-mo-vi - no, — o j ju-na-čka
zemljo mi - la, — sta-re sla - ve dje-do-vi - no, —
đaj, o Bo - že, časna bi - la! Mi - la ka - no
si nam slavna, mi-la si nam ti je - di - na, mi-la ku - da
si nam ra - vna, mi - la ku - da si pla - ni - na.

2. Teci Savo, Dravo teci, ni ti Dunaj silu gubi, kud li šumiš svije-
tu reci, da svoj narod Hrvat ljubi: dok mu njiye sunce grije, dok mu
rašće bura vije, dok mu tijeelo grob sakrije, dok mu živo srce bije!

St. K. 71.

“Lijepa naša” – priredio Vilko Novak

19

Dimitrija Demeter (1811.-1872.):

Prosto zrakom ptica leti (Pjesma Hrvata iz poeme *Grobničko polje*)

Prosto zrakom ptica leti,
Prosto gorom zvijer prolazi,
A ja da se lanci spêti
Dam tuđincu da me gazi?
Tko ne voli umrijet prije,
U tom naša krv ne bije!

Znam da moji pradjedovi
Cijelim svijetom gospodađu
A ja jezik da njihovi
U ropskome tajim strahu?
Tko ne voli umrijet prije,
U tom naša krv ne bije!

Sam ću ubit mog jedinca,
Nož u srce rinut žene,
Neg da vidim od tuđinca
Pravice mi porušene.
Tko to izvest gotov nije,
U tom naša krv ne bije!

19 *Pjevanka : za djecu pučkih škola*, sastavio Vilko Novak et al. (Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, 2008), elektroničko izdanje izvornika objavljenog 1904. godine, str. 32.

Sam ću upalit krov nad glavom,
 Pripraviti si grob gorući,
 Neg da tuđin mojim pravom
 U mojoj se bani kući.
 Tko to izvest gotov nije,
 U tom naša krv ne bije!²⁰

Dimitrija Demeter, podrijetlom Grk, bio je jedan od hrvatskih preporoditelja. Osobito se istaknuo u kulturnom i političkom životu Hrvatske, a njegovo je najpoznatije djelo poema „Grobničko polje“. Djelo je nastalo 1842. godine, povodom 600. obljetnice pobjede Hrvata nad Tatarima (Mongolima).²¹ „Pjesma Hrvata“ ulomak je iz te poeme, a poznatija je pod nazivom „Prosto zrakom ptica leti“. Pjesmu je uglazbio Vatroslav Lisinski. Dimitrija Demeter autor je i libreta za opere *Ljubav i zloba* i *Porin* Vatroslava Lisinskog. „Prosto zrakom ptica leti“ je davorija, čija su obilježja odrješitost, borbenost i poziv na borbu. Davorija je dobila naziv prema staroslavenskom bogu rata, Davoru, a razvila se u doba Hrvatskoga narodnoga preporoda. Poput „Lijepa naše“, ta je pjesma kasnije uglazbljena, a izvorno je dio većeg književnog djela.

Tekst ove pjesme podsjeća na stihove „Marseljeze“, zbog iznimne odlučnosti i čvrste želje pjesnika da krene u rat za domovinu. Naime, Demeter ističe da je bolje časno umrijeti za plemenite i uzvišene ciljeve, tj. za dobrobit domovine i naroda, nego biti u ropstvu i služiti tuđincu. Učenici će, slušajući zvučne zapise i analizirajući tekstove „Marseljeze“ i „Pjesme Hrvata“ uočiti mnoge sličnosti u tim dvjema pjesmama. Kao i pri analizi dviju himni („Marseljeze“ i „Lijepa naše“), učenici trebaju obje pjesme staviti u povijesni kontekst, jednako kao i njihove autore. Biografije autora pritom će im biti od velike koristi. Naime, čitajući crtice iz autorova života, učenici mogu uvidjeti koje su autorove preokupacije, te proničući u njegov unutarnji svijet shvatiti zašto se odlučio za pisanje o određenoj temi. Tako Demeter stvara svoje djelo u skladu s preporodnim strujanjima i težnjama hrvatskoga naroda. Budući da su melodije budnica i davorija najčešće lako pamtljive, vrlo su se brzo proširile među narodom.

Zvučni zapis pjesme dostupan je na ovom linku:

<https://www.youtube.com/watch?v=DGugZloHK6U&list=PLtTiPkCBu1PChf1AajOEQXR335Wd0TLJn7>

Notni zapis pjesme nalazi se u *Albumu hrvatskih pjesama* Ante Stöhra, u sklopu Digitalizirane zagrebačke baštine Knjižnica Grada Zagreba.

20 *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, urednik: Ivo Frangeš (Zagreb: Matica hrvatska, 1968), str. 68-69.

21 Godine 1242. Tataři su opustošili Zagreb. Kralj Bela IV. u Zagrebu je potražio utočište te u znak zahvalnosti izdao *Zlatnu bulu* tadašnjem Gradecu, koji je tim činom postao slobodni kraljevski grad.

Vatroslav Lisinski (1819.-1854.): „Sva se bijeli opet gora“ (ulomak iz opere „Porin“)

Vatroslav Lisinski preporodni je skladatelj i autor prve hrvatske opere, *Ljubav i zloba*. Ta je opera nastala 1846. godine. Druga njegova opera nosi naslov *Porin*, a obrađuje temu borbe protiv Franaka. Libreto za obje opere napisao je Dimitrija Demeter. Pravo ime Vatroslava Lisinskog bilo je Ignatius Fuchs, ali je skladatelj odlučio kroatizirati svoje ime i prezime, pa je tako 1849. napisao zamolbu kojom traži da mu se prezime promijeni u „Lisinski“. Premda je bio iznimno talentiran i stvorio je značajan opus, zbog političkih je okolnosti i pojave Bachova apsolutizma, kada su zabranjena sva nacionalna strujanja, Lisinski prisiljen na borbu za opstanak. Umro je osiromašen i zaboravljen, u 35-oj godini života. Opera *Porin* dovršena je 1851. godine, a prai-zvedena tek 1897. godine. Sastoji se od 5 činova, a okosnicu radnje čini legenda o borbi između Hrvata i Franaka koju je zabilježio Konstantin Porfirogenet u svom djelu *De administrando imperio*.²³ Radnja je smještena u 9. stoljeće. Kako je istaknuto, glavni je junak knez Porin koji predvodi Hrvate u pobuni protiv franačke vlasti. Porin je ratovao protiv franačkog vođe Kocelina, te ga svladao, a Hrvate oslobodio ropstva. Lisinski je u operu utkao i ljubavnu priču. U Porina su, naime, zaljubljene Hrvatica Zorka i Kocelinova sestra Irmengarda. Najpoznatiji ulomak iz opere je „Zbor Hrvatica“, odnosno pjesma „Sva se bijeli opet gora“.

12

Prosto zrakom ptica leti.

V. Lisinski.

Allegretto.

8.

“Prosto zrakom ptica leti”²²

Vatroslav Lisinski²⁴

22 *Album hrvatskih pjesama : sbirka hrvatskih popjevaka = Album des melodies croates : collection des chansons croates*, str. 12

23 Povijesna je znanost dokazala da se radi o legendi, a ne stvarnim povijesnim činjenicama.

24 Slika je preuzeta sa: <http://www.magicus.info/pr2.php?id=99670>

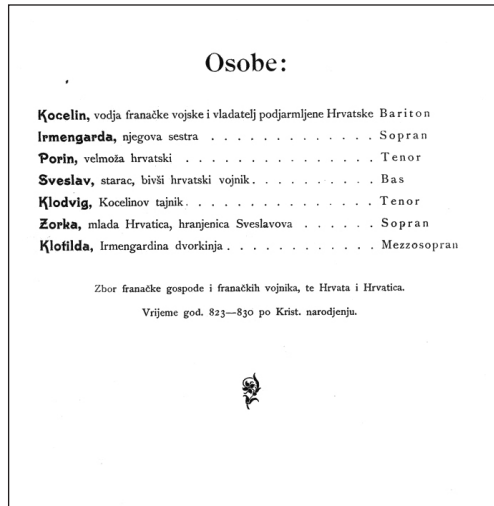
„Sva se bieli opet gora“

Sva se bieli opet gora,
Već pomoli glavu zora
Pobjegoše noćne tmine,
Nij' daleko svietli dan
Kad se vraća sve na svietu
Svjetlost tjera tamu kletu
Zašto sloboda ne sine
U Hrvata opet stan?
Ne, ne, Bog je pun dobrote
Vratiti će što nam ote!²⁶

„Sva se bieli opet gora“²⁷ prvi je prizor iz drugog čina opere *Porin*. Godine 1901. tiskana je partitura čitave opere, koju je za glasovir prilagodio Srećko Albini. Uvodni dio, koji sadrži crtice

iz života skladatelja napisao je Ivo Hergešić. Elektroničko izdanje izvornika nalazi se na mrežnim stanicama Digitalizirane zagrebačke baštine. Taj ulomak može poslužiti za analizu povijesnog konteksta u kojem je čitava opera nastala. Vrijeme je to Bachova apsolutizma tijekom kojega je provedena germanizacija, raspušteni su Bansko vijeće i Hrvatski sabor te ukinuta samouprava županija. Stoga nije slučajnost to što Hrvatice pjevaju o otetoj slobodi. Demeter i Lisinski su u operu utkali mnoge aluzije na aktualnu političku situaciju u Hrvatskoj i Habsburškoj Monarhiji, nakon sloma preporodnih ideja. Učenici mogu na temelju „Zbora Hrvatica“ analizirati društvenu i političku situaciju, ali se i prisjetiti pisaca koji su ranije pjevali o slobodi, poput Ivana Gundulića, koji u pastirskoj igri *Dubravka* pjeva himnu slobodi.²⁸ Himnu slobodi uglazbio je skladatelj Jakov Gotovac, a redovito se izvodi na otvorenju Dubrovačkih ljetnih igara, prilikom podizanja zastave s natpisom Libertas.²⁹

Jedna od snimki dostupna je na ovom linku: <https://www.youtube.com/watch?v=83ztZBSIJWs>.

Popis likova u operi *Porin*²⁵

25 *Porin ili Oslobođenje Hrvata ispod franačkog jarma: junačka opera u 5 čina*, uglazbio Vatroslav Lisinski; [libreto] dr. Dimitrije Demeter, za glasovir priredio Srećko Albini (Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, 2008), elektroničko izdanje izvornika objavljenog 1901, str. 5.

26 Ibid., str. 43-44.

27 Snimka se može poslušati na ovom linku:

<https://www.youtube.com/watch?v=zL4EWcTH6g0&list=TLBgK62Z-lIMwehpk6i7pSbJ88Z5Q29Krq>

28 »O lijepa, o draga, o slatka slobodo, dar u kom sva blaga višnji nam Bog je dō, uzroče istini od naše sve slave, uredi jedini od ove Dubrave, sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi ne mogu bit plata tvōj čistoj ljepoti!« Preuzeto sa: http://www.gssjd.hr/wp-content/uploads/2010/11/gundulic_dubravka.pdf (1.12.2013.).

29 Libertas = sloboda.

kao simbol Talijana koji se žele ujediniti. Tijekom „proljeća naroda“, 1848. godine, Italija se pokušala ujediniti i tako ojačati, ali to je uspjela tek 1861. godine. G. Verdi je bio istaknuti domoljub i nije se ustručavao svoje nacionalne težnje. Poznato je i da su tijekom procesa ujedinjenja Italije mnogi Talijani na ulicama izvikivali rečenicu: »Viva Verdi!« Time su, formalno, odavali počast G. Verdiju, ali zapravo je u toj rečenici bilo skriveno značenje: »Viva Vittorio Emanuele, Re D'Italia!« (Živio Vittorio Emanuele, kralj Italije!)³³

Uspoređujući ulomke „Sva se bieli opet gora“ i „Va pensiero“, učenici će uočiti mnoge sličnosti. Kao prvo, obje su opere (*Porin* i *Nabucco*) nastale u 19. stoljeću. Nadalje, oba ulomka problematiziraju nacionalno pitanje i slobodu. Analizirajući tekst, učenici će primijetiti da se slušatelju obraća narod, koji se prisjeća sretnije prošlosti, kada je bio slobodan i bezbrižan. Dok su Hrvatice optimistične i pune nade da će opet biti slobodne, Židovi sjetno pjevaju o domovini iz koje su prognani i koju više nikada neće vidjeti. Učenici također mogu usporediti autore opera, V. Lisinskog i G. Verdija, te napisati esej o njihovoj ulozi u stvaranju nacionalne opere u Hrvatskoj i Italiji.

„Va pensiero“

Va', pensiero, sull'ali dorate; Va, ti posa sui clivi, sui colli,
 ove olezzano tepide e molli
 l'aure dolci del suolo natal!
 Del Giordano le rive saluta,
 di Sionne le torri atterrate...
 Oh mia Patria sì bella e perduta!
 O membranza sì cara e fatal!
 Arpa d'or dei fatidici vati,
 perché muta dal salice pendi?
 Le memorie nel petto raccendi,
 ci favella del tempo che fu!
 O simile di Solima ai fati,
 traggi un suono di crudo lamento;
 o t'ispiri il Signore un concerto
 che ne infonda al patire virtù!³⁴

Hrvatski prijevod

Pođi misli na krilima zlatnim, poleti u domaju mi milu.
 Pođi tamo u drage planine, tamo čežnje nam rodni je kraj.
 Pozdravljam poznate jordanske žale, ponosne tornjeve sionske gore.
 Premila o Domovino moja čežnjo srca moga ti si jedina.
 Harfe zlatne ne čuju se zvuci, žica tvojih ne čuje se glas, samo spomen na sretna
 vremena tješi našu preveliku bol.

³³ Izvor: http://www.naxos.com/feature/Viva_Verdi.asp (28. 11. 2013.)

³⁴ Preuzeto sa: <http://classicalmusic.about.com/od/classicalmusic/tips/qt/Va-Pensiero-Lyrics-And-Text-Translation.htm>

Nek' zazvuče nam tvoji sad zvuci, nove pjesme za sretnu budućnost, pođi čežnjo na krilima zlatnim, pođi u dragi naš zavičaj.³⁵

Va, pensiero
(from "Nabucco")
Giuseppe Verdi

„Va pansiero“³⁶

Jedinične pripreme prema Bloomovoj taksonomiji

Francuska revolucija

Cilj nastavne teme: Učenici će upoznati uzroke, povod, tijek i posljedice Francuske revolucije.

Ishodi učenja

1. Učenici će na temelju udžbenika navesti tri uzroka Francuske revolucije.
2. Učenici će na temelju udžbenika objasniti pojmove: »revolucija«, »jakobinci«, »žirondinci«, »diktatura«.
3. Učenici će analizirati nekoliko različitih vizualnih izvora koji prikazuju napad na utvrdu Bastille te utvrditi sličnosti i razlike među njima.
4. Učenici će napisati esej u kojem će argumentirano dati svoje mišljenje i stavove o Francuskoj revoluciji.
5. Učenici će poslušati „Marseljezu“, te usporediti njezin tekst s tekstom pjesme „Prosto zrakom ptica leti“. Izdvojiti će najmanje tri sličnosti.

Vještine: analiza, prosuđivanje, zaključivanje, usporedba, pisanje eseja.

Stavovi i vrijednosti: Učenici će uvidjeti za koje se vrijednosti borio građanski sloj, te što su njome postigli.

35 Preuzeto sa: http://www.dubrovnikportal.com/kolumna_barac_opsirnije.php?id=54198 (27. 11.2013.)

36 Preuzeto sa: <http://www.free-scores.com/download-sheet-music.php?pdf=6941> (posjet 26.11.2013.)

Oblici rada: frontalni i individualni.

Metode učenja: pisanje, rad na tekstu, slušanje glazbe.

Metode poučavanja: pisani, slikovni i glazbeni izvori.

Nastavna sredstva i pomagala (nastavni mediji): prijenosno računalo, projektor, CD, udžbenik.

Korelacija: glazbena umjetnost.

Hrvatski narodni preporod

Cilj nastavne teme: Učenici će usvojiti osnovne podatke o tijeku Hrvatskoga narodnoga preporoda.

Ishodi učenja

1. Učenici će moći na temelju udžbenika nabrojati tri hrvatska preporoditelja.
2. Učenici će moći na temelju udžbenika objasniti pojmove: »ilirski pokret«, »nacija«, »nacionalna revolucija«.
3. Učenici će pročitati tekst »Hrvatske domovine« i izdvojiti 5 pjesničkih slika iz kojih se mogu iščitati pjesnikovi stavovi i emocije prema domovini.
4. Učenici će poslušati »Zbor Hrvatica« iz opere *Porin* te potom zapisati 5 natuknica o tome kako su doživjeli tu glazbu.
5. Učenici će na temelju udžbenika usporediti Hrvatski narodni preporod s Risorgimentom u Italiji te nabrojati 3 težnje hrvatskih i 3 težnje talijanskih preporoditelja.

6. Učenici će na temelju udžbenika i glazbenih primjera („Hrvatska domovina“ i „Prosto zrakom ptica leti“) moći navesti 2 ključne razlike između budnice i davorije.

Vještine: analiza, usporedba, zaključivanje.

Stavovi i vrijednosti: Učenici će osvijestiti ideje preporoditelja i pokušati ih razumjeti u kontekstu vremena.

Oblici rada: frontalni i individualni.

Metode učenja: pisanje, rad na tekstu, čitanje, slušanje glazbe.

Metode poučavanja: glazbeni prilozi, ulomci iz *Novina hrvatskih*.

Nastavna sredstva i pomagala (nastavni mediji): prijenosno računalo, CD s ulomkom iz opere *Porin*, projektor, udžbenik, izvori.

Korelacija: glazbena umjetnost, hrvatski jezik.

Ujedinjenje Italije

Cilj nastavne teme: Učenici će upoznati proces ujedinjenja Italije.

Ishodi učenja

1. Učenici će na temelju teksta iz udžbenika navesti dvije ličnosti važne za ujedinjenje Italije.
2. Učenici će na temelju teksta u udžbeniku navesti 3 cilja organizacije Crveni križ.
3. Učenici će na temelju teksta u udžbeniku objasniti pojam »Italia irredenta«.

4. Učenici će na temelju teksta u udžbeniku usporediti političku djelatnost Camilla Cavoura i Giuseppea Garibaldija.

5. Učenici će poslušati „Zbor Židova“ te napisati sastavak o tome kako su doživjeli te stihove.

Vještine: povezivanje, zaključivanje, analiza.

Stavovi i vrijednosti: uloga glazbe u buđenju nacionalne svijesti, glazba kao pamflet, politički angažirana umjetnost.

Oblici rada: frontalni i individualni.

Metode učenja: pisanje, rad na tekstu, analiza slikovnog materijala.

Metode poučavanja: glazbeni prilog, slikovni materijal.

Zaključak

Suvremena nastava povijesti koncipirana je tako da se pri nastavnom procesu koristi što više različitih izvora. Glazba je svakako jedan od njih i u ovom se radu nastojalo prikazati kako se glazbeni primjeri mogu utkati u nastavni sat. Slušajući glazbene primjere, stavljajući ih u povijesni kontekst te vršeći analizu, učenici će steći vještinu kritičkog mišljenja, te interdisciplinarno pristupiti određenom povijesnom fenomenu. U ovom je radu pomoću nekoliko glazbenih primjera prikazano kako se glazba može povezati s nastavom povijesti te kako notni zapisi mogu poslužiti kao ilustracija pri tumačenju nastavnih jedinica. Također, nastavne su jedinice pri kojima se mogu koristiti glazbeni primjeri prikazani pomoću Bloomove taksonomije.

SUMMARY

Interdisciplinary teaching history by using musical examples

The article is inspired by the workshop that took place on September 9th 2013. It was organized by Education and Teacher Training Agency and it targeted history teachers in Zagreb. The topic of the workshop was the use of music in history teaching. During the workshop the teachers were invited to listen and analyze some musical examples and then they were asked to put them in historical context. The main goal of the workshop was to demonstrate the potential of the music as a historical source and lesson material in history teaching. In this paper the following musical examples are presented: Claude Joseph Rouget de Lisle: “La Marseillaise”, Antun Mihanović: “Lijepa naša” (“Hrvatska domovina”), Dimitrije Demeter: “Prosto zrakom ptica leti”, Vatroslav Lisinski: “Sva se bieli opet gora” and Giuseppe Verdi: “Va pensiero”.